

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Лапіної Марини Дмитрівни «Психологічні особливості формування професійних якостей особистості майбутніх соціальних працівників», подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Дисертаційне дослідження Марини Дмитрівни Лапіної «Психологічні особливості формування професійних якостей особистості майбутніх соціальних працівників» присвячене актуальній проблемі професійного становлення фахівців соціальної роботи. Своєчасність зазначеної тематики полягає в гострій потребі суспільства в кваліфікованих фахівцях соціальної роботи, які здатні запроваджувати системний підхід до вирішення складних соціальних, психологічних та педагогічних проблем сучасності. Саме професійні якості особистості соціального працівника в значній мірі зумовлюють практико-гуманістичну спрямованість, особистісний смисл професійної діяльності фахівця, що зрештою є базовою засадою ефективності соціальної роботи з вразливими верствами населення.

У науковій літературі приділяється багато уваги формуванню особистості майбутніх психологів, педагогічних працівників, лікарів, правників тощо. Широко дослідженими є комунікативні, рефлексивні якості особистості, професійна ідентичність фахівців соціально-педагогічних професій. Проте дослідники приділяють недостатньо уваги комплексному вивченню особистісних якостей соціальних працівників, психологічні умови та шляхи цілеспрямованого розвитку особистості майбутніх фахівців соціальної роботи не виступали предметом спеціального наукового дослідження.

Наукова новизна, оцінка обґрунтованості наукових положень дисертації та їх достовірності. Аналіз змісту дисертації Лапіної Марини Дмитрівни «Психологічні особливості формування професійних якостей особистості майбутніх соціальних працівників» дає підставу стверджувати,

що в ній вперше визначено, що в умовах традиційного професійного навчання в актуальному образі-Я професіонала соціальної роботи майбутніх соціальних працівників поступово збільшується вираженість професійних якостей особистості, що обумовлюють прямолінійно-агресивний, недовірливо-скептичний, залежно-слухняний типи міжособистісної взаємодії, і зменшується вираженість професійних якостей особистості, притаманних покірно-сором'язливому, співпрацюючо-конвенційному та відповідально-великодушному типам міжособистісної взаємодії. У дисертації розширено уявлення про особистісно-професійну компетентність майбутніх соціальних працівників шляхом визначення оптимального і проблемних варіантів її становлення, виявлена динаміка в показниках толерантності та непродуктивних форм рефлексії в період професійного навчання, визначена факторна структура образ-Я професіонала соціальної роботи майбутніх соціальних працівників на різних етапах професійного навчання. У дисертації дістали подальшого розвитку засоби дослідження становлення професійних якостей особистості майбутніх спеціалістів шляхом співвідношення їх актуального образу-Я професіонала з ідеальним узагальненим образом професіонала досвідчених працівників того ж фаху, а також можливості психологічного супроводу професійної підготовки майбутніх соціальних працівників шляхом створення програми психолого-педагогічного супроводу формування у них професійних якостей особистості.

Зміст роботи повністю розкриває тему та мету дослідження, яка полягає у визначенні особливостей становлення та засобів формування професійних якостей особистості у майбутніх соціальних працівників.

Надійність і достовірність результатів дослідження забезпечувалися адекватним теоретичним і методологічним обґрунтуванням основних положень, послідовним і системним використанням комплексу методів дослідження, що повністю відповідають меті, завданням, об'єкту та предмету дослідження; якісним, кількісним та статистичним аналізом даних,

отриманих в ході дослідження та впровадженням результатів дослідження в практику роботи вищих навчальних закладів. Дисертація містить усі необхідні елементи, розміщені у визначеній послідовності. Матеріал висновків викладений аргументовано, відзначається доказовістю та переконливістю.

Результати аналізу розділів дисертації. У першому розділі, що присвячений розкриттю теоретичних засад дослідження процесу формування професійних якостей особистості майбутніх соціальних працівників, здійснено детальний аналіз понять «професійне становлення особистості», «професійно важливі якості особистості», «особистісно-професійна компетентність соціального працівника». У цьому розділі М.Д. Лапіна розглядає основні підходи до професійного становлення соціальних працівників під час професійної підготовки, визначає психологічні особливості соціальної роботи як виду професійної діяльності. Важливою складовою дослідження є систематизація визначених професійних якостей особистості соціального працівника згідно з їхньою репрезентацією в професійній самосвідомості фахівця. Заслуговує на увагу й те, що професійне становлення особистості фахівця соціальної роботи розглянуто в генетичному аспекті – як процес професіоналізації особистості, формування особистісно-професійної компетентності. У підсумку з'ясовано структуру особистісно-професійної компетентності соціального працівника та змістовну представленість її компонентів. Аналіз базових теоретичних положень дозволив зробити певні узагальнення, які використано як теоретичне підґрунтя власного емпіричного дослідження.

У другому розділі дисертації наведені методологічні та організаційні засади і результати дослідження професійних якостей особистості майбутніх соціальних працівників. Під час констатувального етапу дослідження виявлено факторну структуру образу-Я професіонала соціальної роботи майбутніх соціальних працівників на різних етапах професійного навчання. У межах цього розділу особливу увагу зосереджено на аналізі динаміки

формування професійних якостей особистості майбутніх соціальних працівників в період навчання у ВНЗ. За результатами дослідження визначені незначні зміни у розвитку професійних якостей особистості майбутніх соціальних працівників упродовж професійного навчання, суттєві розбіжності актуального образу-Я професіонала студентів з ідеальним узагальненим образом професіонала досвідчених працівників того ж фаху, що збільшуються від другого до четвертого курсу навчання. Дисертанткою проведено типологічний аналіз особистісно-професійної компетентності майбутніх соціальних працівників, визначені групи студентів з оптимальним і проблеми варіантами її становлення, що сприяє індивідуалізації та диференціації змісту та методів навчально-виховного процесу підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах.

У третьому розділі дисертації представлено програму психолого-педагогічного супроводу формування професійних якостей особистості майбутніх соціальних працівників у процесі їх професійної підготовки. Завдання програми полягають у формуванні інструментальних складників готовності до професійної діяльності майбутніх соціальних працівників, розвитку у них інваріантних ціннісних настанов, гуманістичної спрямованості особистості, гуманістичного світосприйняття, формуванні рефлексивних якостей особистості під час професійної підготовки. Привертають увагу оригінальні засоби, які застосовуються у програмі, наприклад, методи наставництва та коучінгу, наративних практик проектування та самопроектування професійного шляху, застосування навчальної супервізії тощо. Важливим складником програми психолого-педагогічного супроводу формування професійних якостей особистості майбутніх соціальних працівників є психологічний тренінг, розроблений на основі теоретичного аналізу професійно важливих якостей і особистісно-професійної компетентності соціальних працівників. Програма тренінгу є оригінальною, адаптованою для фахівців соціальної роботи й передбачає можливість застосування окремих блоків тренінгу та його елементів в інших

формах навчально-виховного процесу. Ефективність запропонованої програми переконливо підтверджена щодо розвитку комунікативних і організаторських схильностей, емпатії, рефлексивності, а також наближення характеристик актуального образу-Я професіонала соціальної роботи студентів до ідеального образу професіонала досвідчених соціальних працівників.

Теоретичні узагальнення, що надані у висновках дисертації, свідчать про глибоке вивчення автором заявленої проблеми, досягнення дослідницької мети, вирішення поставлених завдань та їх відповідність змісту й основним результатам дослідження.

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих роботах. Основні положення дисертації відображено у 22 науковій публікації, серед яких 21 одноосібна, 5 статей у наукових фахових виданнях, затверджених МОН України, 2 статті у наукових виданнях з психології, включених до міжнародних наукометричних баз.

Оцінка оформлення дисертації та змісту автореферату. Дисертація та автореферат оформлені відповідно до вимог МОН України. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації.

Недоліки та побажання. До дисертаційної роботи є певні зауваження та пропозиції:

1. У різних підрозділах роботи й висновках до них вживаються поняття «професійно важливі якості» і «професійні якості особистості». Проте накладання змісту даних понять, з нашої точки зору, не дає підстав для їх ототожнення. У тексті роботи бажано було обґрунтувати доцільність використання даних понять у певних контекстах.

2. Дослідження виграло, якби порівняння актуального образу-Я професіонала студентів з ідеальним образом професіонала досвідчених соціальних працівників було доповнено порівнянням актуального та ідеального образу-Я професіонала самих студентів.

3. Результати, отримані за групами студентів з різними типологічними характеристиками особистісно-професійної компетентності, представлені в тексті у вигляді таблиці. Бажано було унаочнити їх в профілях особистісно-професійної компетентності.

4. Робота потребує більш детальної аргументації залучення до програми психолого-педагогічного супроводу формування професійних якостей особистості майбутніх соціальних працівників саме студентів третього курсу.

Зазначені недоліки не знижують загального позитивного враження від роботи. Дисертація Лапіної Марини Дмитрівни «Психологічні особливості формування професійних якостей особистості майбутніх соціальних працівників» є самостійно виконаним, цілісним, завершеним науковим дослідженням з актуальної проблеми педагогічної та вікової психології.

Робота відповідає вимогам, викладеним в пп. 9, 11, 12, 13, 14 постанови Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року «Про порядок присудження наукових ступенів» щодо дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук, а її автор – Лапіна Марина Дмитрівна – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземних мов
Харківського національного університету
будівництва та архітектури



Т.В. Сергеева

